

PAUL KALANITHI



όταν
η ανάσα
γίνεται
αέρας

№1 NEW YORK TIMES BESTSELLER

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ABRAHAM VERGHESE
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ANNA ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

ΟΤΑΝ Η ΑΝΑΣΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΑΕΡΑΣ

PAUL KALANITHI

*Όταν η ανάσα
γίνεται αέρας*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Abraham Verghese

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Άννα Παπασταύρου

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ντοκουμέντα-βιογραφίες * Paul Kalanithi, *Όταν η ανάσα γίνεται αέρας* * Τίτλος πρωτοτύπου: *When breath becomes air* * Μετάφραση: Άννα Παπασταύρου * Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος * Διορθώσεις: Αρετή Μπουκάλα * Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης * Φιλμ, μοντάζ: Αναγραφή * Copyright© Corcovado Inc., 2016 * Copyright© για τον πρόλογο: Abraham Verghese * Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη), 2017 * Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις Random House, Νεα Υόρκη, 2016 * Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Ιούνιος 2017 * KET A505 * ΚΕΠ 381/17 * ISBN 978-960-16-7339-4



ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069 * ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078 * ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 570 09 * ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55 * Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στην Κέιντυ

Εσύ που αναζητάς τι είν' η ζωή μέσα στο θάνατο
Τώρα τη βρίσκεις σαν αέρα που ήταν κάποτε ανάσα.
Καινούρια ονόματα άγνωστα, παλιά ονόματα σβησμένα:
Ωστόσο ο χρόνος βάλει τέλος στα σώματα,
στις ψυχές όμως όχι.

Βρες, λοιπόν, χρόνο, αναγνώστη! όσο ζεις,
και κάνε βήματα προς την αιωνιότητά σου.

Φούλκε Γκρέβιλ, 1ος βαρόνος του Μπρουκ, «Caelica 83»

Περιεχόμενα

Πρόλογος <i>Abraham Verghese</i>	13
Εισαγωγή	23

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ξεκινώ με άριστη υγεία	39
------------------------------	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Δεν σταματώ μέχρι να πεθάνω	145
<i>Επίλογος της Λούσυ Καλανίθι</i>	233
<i>Ευχαριστίες</i>	261

Όλες οι περιγραφές βασίζονται στις αναμνήσεις του δόκτορα Καλανίθι από πραγματικές καταστάσεις. Ωστόσο τα ονόματα των ασθενών στο παρόν βιβλίο –εφόσον αναφέρονται– έχουν αλλάξει. Επίσης, σε όλα τα ιατρικά περιστατικά που περιγράφονται, οι λεπτομέρειες που θα επέτρεπαν την αναγνώριση των ασθενών –όπως, για παράδειγμα, η ηλικία, το γένος, η εθνικότητα, το επάγγελμα, οι οικογενειακές σχέσεις, ο τόπος κατοικίας, το ιατρικό ιστορικό ή/και η διάγνωση– έχουν τροποποιηθεί. Με μία μόνο εξαίρεση, έχουν επίσης τροποποιηθεί τα ονόματα των συναδέλφων, των φίλων και των θεραπόντων του δόκτορα Καλανίθι. Οποιαδήποτε ομοιότητα με πρόσωπα, είτε ζουν είτε έχουν αποβιώσει, η οποία μπορεί να προκύπτει από τις αλλαγές των ονομάτων ή των λεπτομερειών της ζωής τους, είναι εντελώς συμπτωματική και ακούσια.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Abraham Verghese

Σκέφτομαι, ενώ γράφω, ότι ο πρόλογος αυτού του βιβλίου θα μπορούσε να γίνει πιο κατανοητός ως επίλογος. Επειδή, όταν πρόκειται για τον Πολ Καλανίθι, οποιαδήποτε έννοια χρόνου ανατρέπεται. Αρχίζοντας –ή, μάλλον, κλείνοντας– θα πω ότι γνώρισα τον Πολ μόνο μετά τον θάνατό του. (Προσέξτε με.) Τον γνώρισα πολύ βαθιά, όταν έπαψε να υπάρχει.

Τον συνάντησα ένα αξέχαστο απόγευμα στο Στάνφορντ, στις αρχές του Φλεβάρη του 2014. Μόλις είχε δημοσιεύσει ένα άρθρο στους *New York Times* με τίτλο «Πόσος χρόνος μου μένει ακόμα;», ένα δοκίμιο που έμελλε να προκαλέσει εκρηκτική αντίδραση και να βρει τρομερή ανταπόκριση από τους αναγνώστες. Τις μέρες που ακολούθησαν, η ανταπόκριση ήταν ακόμα πιο εντυπωσιακή. (Είμαι ειδικός στην επιδημιολογία, γι' αυτό συγχωρήστε με που δεν χρησιμοποιώ τη λέξη *viral*, δεν γράφω δηλαδή ότι εξαπλώθηκε σαν επιδημία.) Συνεπεία αυ-

τού του γεγονότος, ζήτησε να έρθει να με δει, να κουβεντιάσουμε, να πάρει συμβουλές για ατζέντηδες λογοτεχνίας, επιμελητές εκδόσεων, για τη διαδικασία έκδοσης ενός βιβλίου – είχε την επιθυμία να γράψει ένα βιβλίο, αυτό το βιβλίο που κρατάτε τώρα στα χέρια σας. Θυμάμαι τον ήλιο να περνάει ανάμεσα από τα φυλλάματα της μανόλιας έξω από το γραφείο μου και να φωτίζει τη σκηνή: ο Πολ καθισμένος μπροστά μου, με τα ωραία χέρια του υπερβολικά ακίνητα, την πλούσια γενειάδα του προφήτη, εκείνα τα μαύρα μάτια που με ζύγιαζαν απ' την κορφή ως τα νύχια. Στη μνήμη μου, η εικόνα έχει κάτι από τα χαρακτηριστικά του Βερμέερ, έχει τις φωτεινές αντιθέσεις σκοτεινού θαλάμου. Θυμάμαι πως σκέφτηκα, Αυτό πρέπει να το θυμάσαι, γιατί αυτό που σχηματιζόταν πάνω στον αμφιβληστροειδή μου ήταν κάτι πολύτιμο. Και γιατί, στο πλαίσιο της διάγνωσης του Πολ, συνειδητοποίησα όχι μόνο τη δική του θνητότητα αλλά και τη δική μου.

Μιλήσαμε για πολλά πράγματα εκείνο το απόγευμα. Ήταν νευροχειρουργός επικεφαλής μιας ομάδας ειδικευομένων. Πιθανότατα είχαν συναντηθεί οι δρόμοι μας κάποια στιγμή, αλλά δεν θυμόμασταν να έχουμε ασχοληθεί ποτέ και οι δύο με τον ίδιο ασθενή. Μου είπε ότι είχε σπουδάσει αγγλική φιλολογία και βιολογία ως προπτυχιακός στο Στάνφορντ κι έπειτα συνέχισε για μάστερ στην αγγλική λογοτεχνία. Μιλήσαμε για τη μεγάλη αγάπη του στο γράψιμο και το διάβασμα. Μου έκανε εντύπωση το

πόσο εύκολα θα μπορούσε να γίνει καθηγητής αγγλικών – και πράγματι, κατά τα φαινόμενα, κάποια στιγμή της ζωής του είχε προσανατολιστεί προς εκείνο το μονοπάτι. Όμως μετά, όπως ακριβώς και ο συνονόματός του (Παύλος) στον δρόμο προς τη Δαμασκό, άκουσε το κάλεσμα. Έτσι έγινε γιατρός, από εκείνους όμως που πάντα ονειρεύονται να επιστρέψουν με κάποιον τρόπο στη λογοτεχνία. Με ένα βιβλίο ίσως. Κάποια μέρα. Νόμιζε πως είχε τον χρόνο. Γιατί όχι; Κι όμως, τώρα ο χρόνος ήταν αυτό ακριβώς το πράγμα από το οποίο είχε τόσο λίγο διαθέσιμο.

Θυμάμαι το ελαφρά ειρωνικό, ευγενικό χαμόγελό του, με μια υποψία πονηριάς, παρότι το πρόσωπό του ήταν στεγνό και καταβεβλημένο. Είχε ταλαιπωρηθεί τρομερά από τον καρκίνο, όμως είχε ανταποκριθεί καλά σε μια νέα βιολογική θεραπεία, η οποία του επέτρεπε να αισιοδοξεί κάπως. Είπε ότι στη διάρκεια των ιατρικών του σπουδών είχε σκεφτεί να γίνει ψυχίατρος, αλλά τελικά ερωτεύτηκε τη νευροχειρουργική. Δεν ήταν μόνο έρωτας για την πολυπλοκότητα του εγκεφάλου, δεν ήταν η ικανοποίηση να εξασκεί τα χέρια του στο να επιτελούν αξιοθαύμαστες επεμβάσεις, ήταν κάτι πολύ παραπάνω – ήταν μια αγάπη και μια συναισθηματική ταύτιση μ' εκείνους που υπέφεραν, με αυτό που υπέμεναν και με αυτό που εκείνος θα μπορούσε να τους προσφέρει για να τους ανακουφίσει. Δεν νομίζω ότι μου το είπε ο ίδιος, περισσότερα γι' αυτή του την ιδιότητα

έμαθα από τους φοιτητές μου που ήταν ακόλουθοί του: την ανυποχώρητη πίστη του στην ηθική διάσταση της δουλειάς του. Κι έπειτα μιλήσαμε για την πορεία του προς τον θάνατο.

Μετά από εκείνη τη συνάντηση, κρατήσαμε επαφή μέσω ιμείλ, αλλά δεν ξαναειδωθήκαμε ποτέ. Δεν ήταν μόνο το γεγονός ότι είχα εξαφανιστεί στον δικό μου κόσμο με τις προθεσμίες και τις υποχρεώσεις, αλλά και η έντονη αίσθησή μου ότι είχα καθήκον να σεβαστώ τον χρόνο του. Ο Πολ θα αποφάσιζε αν ήθελε να με δει. Ένιωθα ότι το τελευταίο πράγμα που χρειαζόταν ήταν η δέσμευση ν' ασχοληθεί με μια καινούρια φίλια. Ωστόσο τον σκεφτόμουν πολύ, καθώς και τη σύζυγό του. Ήθελα να τον ρωτήσω αν έγραφε. Έβρισκε χρόνο; Πάντα, σαν πολυάσχολος γιατρός, αγωνιζόμουν να βρίσκω χρόνο για γράψιμο. Ήθελα να του πω ότι ένας διάσημος συγγραφέας, παραπονούμενος γι' αυτό το αιώνιο πρόβλημα, μου είπε κάποτε: «Αν ήμουν νευροχειρουργός και έλεγα στους καλεσμένους μου ότι έπρεπε να τους αφήσω για μια επείγουσα κρανιοτομή, κανείς δεν επρόκειτο να πει λέξη. Αν όμως έλεγα ότι έπρεπε ν' αφήσω τους καλεσμένους στο σαλόνι για να πάω πάνω να γράψω...» Αναρωτήθηκα αν ο Πολ θα το έβρισκε αστείο αυτό. Στο κάτω κάτω, εκείνος μπορούσε πράγματι να πει πως είχε να κάνει μια κρανιοτομή! Θα ήταν αληθοφανές! Και αντί γι' αυτό, να πάει να γράψει.

Ενώ ο Πολ έγραφε αυτό το βιβλίο, δημοσίευσε

ένα σύντομο, σημαντικό δοκίμιο στο περιοδικό *Stanford Medicine*, σε ένα τεύχος αφιερωμένο στην έννοια του χρόνου. Είχα κι εγώ ένα δοκίμιο στο ίδιο τεύχος, το κομμάτι το δικό μου ήταν ακριβώς δίπλα στο δικό του, παρότι έμαθα για τη συνεισφορά του στο περιοδικό μόνο όταν πια αυτό βρέθηκε στα χέρια μου. Διαβάζοντας τα λόγια του, παρατήρησα πιο προσεκτικά ένα στοιχείο που ήδη διαφαινόταν στο δοκίμιο των *New York Times*: η γραφή του Πολ ήταν απλώς εκπληκτική. Μπορούσε να γράφει για οτιδήποτε και θα ήταν εξίσου δυνατό. Όμως δεν έγραφε για οτιδήποτε – έγραφε για τον χρόνο και για το τι σήμαινε για εκείνον τώρα, στο πλαίσιο της αρρώστιας του. Κι αυτό έκανε την αφήγηση συγκλονιστική, σπαρακτική.

Υπάρχει όμως κάτι στο οποίο πρέπει να επανέλθω: ο λόγος του ήταν αλησμόνητος. Η πένα του έκλωθε χρυσάφι.

Διαβάζω και ξαναδιαβάζω το κομμάτι του Πολ, προσπαθώντας να καταλάβω τι συναισθήματα ξυπνούσε. Πρώτα απ' όλα ήταν μουσικό. Είχε αντίλαλους από Γκάλγουεϊ Κίννελ,¹ ήταν σχεδόν ένα ποίημα σε πεζή μορφή. «Αν τύχει μια μέρα / να βρεθείς με κάποιον που αγαπάς / σ' ένα καφέ σε μιαν άκρη /

¹ Galway Kinnell: Αμερικανός ποιητής (1927-2014): τιμήθηκε με το Βραβείο Πούλιτζερ για την ποιητική του συλλογή το 1982 και μοιράστηκε το Εθνικό Βραβείο Βιβλίου με τον Τσαρλς Ράιτ (Charles Wright). (Όλες οι σημειώσεις είναι της μεταφράστριάς, εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.)

της γέφυρας Μιραμπώ, στο μπαρ Le zinc / όπου το κρασί ηρεμεί σε πλατύστομα ποτήρια...» για να παραθέσω στίχους του Κίννελ, από ένα ποίημα που τον άκουσα κάποτε ν' απαγγέλλει σ' ένα βιβλιοπωλείο στην πόλη της Άιοβα, χωρίς να κοιτάζει στιγμή στο χαρτί του.) Είχε όμως και μια γεύση από κάτι άλλο, κάτι από μια πανάρχαιη χώρα, από μια εποχή πριν από το μπαρ Le zinc. Τελικά το ξεκαθάρισα λίγες μέρες αργότερα, όταν έπιασα πάλι στα χέρια μου το δοκίμιό του: το γράψιμο του Πολ μου θύμιζε Τόμας Μπράουν. Ο Μπράουν είχε γράψει το *Religio Medici* σε πρόζα του 1642, με όλη την αρχαϊκή της γραφή και προφορά. Σαν νέος γιατρός, κόλλησα κυριολεκτικά σ' εκείνο το βιβλίο, δεν έλεγα να το παρατήσω, σαν τον αγρότη που προσπαθεί να αποξηράνει έναν βάλτο, τον οποίο ο πατέρας του πριν από αυτόν είχε αποτύχει να αποξηράνει. Ήταν μια μάταιη προσπάθεια, κι όμως ήθελα απελπισμένα να μάθω τα μυστικά του, το άφηνα στην άκρη απογοητευμένος, έπειτα το ξανάπιανα, μην ξέροντας αν υπήρχε οτιδήποτε μέσα για μένα, κι όμως, ακούγοντας τις λέξεις, διαισθανόμουν πως είχε. Ένιωθα πως μου έλειπαν οι κεραίες για ν' αφουγκραστώ το τραγούδι εκείνων των λέξεων, για να συμμεριστώ το νόημά τους. Έμεινε ασαφές, όσο κι αν προσπάθησα.

Γιατί, θα με ρωτήσετε. Γιατί επέμεινα; Ποιος νοιάζεται για το *Religio Medici*;

Ε, λοιπόν, νοιαζόταν ο ήρωάς μου, ο Γουίλλιαμ

Όσλερ, αυτός νοιαζόταν. Ο Όσλερ, ο οποίος πέθανε το 1919, ήταν ο πατέρας της σύγχρονης ιατρικής. Είχε λατρέψει αυτό το βιβλίο. Το είχε στο κομοδίνο του. Είχε ζητήσει να ταφεί με ένα αντίτυπο του *Religio Medici*. Όσο κι αν παιδεύτηκα, δεν αντιλαμβάνομαι τι του έβρισκε ο Όσλερ. Έπειτα από πολλές προσπάθειες –και μερικές δεκαετίες– επιτέλους το βιβλίο μου αποκαλύφθηκε. (Με βοήθησε το ότι μια νεότερη έκδοση είχε σύγχρονη ορθογραφία.) Το κόλπο, όπως ανακάλυψα, ήταν να διαβαστεί μεγαλόφωνα, πράγμα που αναδεικνυε απόλυτα τον ρυθμό μέσα του: «Κουβαλάμε μαζί μας τα θαύματα, αναζητάμε χωρίς εμάς: Υπάρχει όλη η Αφρική, και τα θαυμαστά μέσα μας: είμαστε αυτό το γενναίο και περιπετειώδες κομμάτι της φύσης, όπου αυτός που μελετά, μαθαίνει σοφά, σε σύνοψη, αυτό που οι άλλοι μοχθούν να μάθουν σ' ένα κατατεμαχισμένο έργο και σ' έναν ατελείωτο τόμο». Όταν φτάσετε στην τελευταία παράγραφο του βιβλίου του Πολ, διαβάστε τη μεγαλόφωνα και θ' ακούσετε τον ίδιο μακρύ στίχο, τον ρυθμό, που νομίζετε ότι θέλετε να τον ακολουθήσετε χτυπώντας το πόδι σας... όμως, όπως με τον Μπράουν, θα παρασυρθείτε. Ο Πολ, όπως μου φάνηκε εμένα, ήταν η αναβίωση του Μπράουν. (Η, δεδομένου ότι ο μελλοντικός χρόνος είναι η ψευδαισθησή μας, ίσως ο Μπράουν να ήταν η αναβίωση του Καλανίθι. Ναι, είναι να σου φεύγει το μυαλό.)

Όσπου ο Πολ πέθανε. Παραβρέθηκα στη νεκρώ-

σιμη ακολουθία στην εκκλησία του Στάνφορντ, έναν υπέροχο χώρο όπου πηγαίνω συχνά, όταν δεν έχει κόσμο και κάθομαι να θαυμάσω το φως και τη σιγαλιά, και όπου αναζωογονούμαι πάντα. Ήταν γεμάτη με κόσμο για τη λειτουργία. Κάθισα απόμερα, σε μια γωνιά, ακούγοντας μια σειρά από συγκινητικές, ως και σκληρές ιστορίες από τους κολλητούς του φίλους, από τον πνευματικό του κι από τον αδελφό του. Ναι, ο Πολ δεν υπήρχε πια, όμως κατά έναν παράξενο τρόπο, ένιωθα ότι τον γνώριζα, πέρα από εκείνη την επίσκεψη στο γραφείο μου, πέρα από τα λίγα άρθρα που είχε γράψει. Έπαιρνε μορφή στις ιστορίες που ακούγονταν μέσα στην εκκλησία του Στάνφορντ, ο επιβλητικός θόλος του καθεδρικού ναού αποδεικνυόταν ταιριαστός χώρος για να θυμάμαι αυτόν τον άνδρα, που τώρα βρισκόταν στο χώμα, κι όμως παρ' όλα αυτά ήταν τόσο χειροπιαστά ζωντανός. Έπαιρνε μορφή στο πρόσωπο της αξιαγάπητης συζύγου του και της κορούλας τους, των πενθούντων γονιών και αδελφών του, στα πρόσωπα μιας στρατιάς φίλων, συναδέλφων και ασθενών που πλημμύριζαν τον χώρο εκείνο· βρισκόταν εκεί, έπειτα στον νάρθηκα, στον περίβολο, όπου συναντήθηκαν τόσο πολλοί άνθρωποι. Είδα πρόσωπα με ήρεμη, χαμογελαστή έκφραση, λες κι είχαν μόλις βιώσει κάτι βαθιά ωραίο μέσα στην εκκλησία. Ίσως και το δικό μου πρόσωπο να ήταν κάπως έτσι: είχαμε βρει κάποιο νόημα στην τέλεση της λειτουργίας, στην ιεροτελεστία της εξοδίου ακολουθίας,

στην κοινή μας θλίψη. Υπήρχε και κάποιος άλλο νόημα, κρυμμένο σ' αυτή τη σύναξη όπου σβήσαμε τη δίψα μας, χορτάσαμε το σώμα μας και μιλήσαμε με εντελώς αγνώστους, με τους οποίους νιώσαμε βαθιά δεμένοι μέσω του Πολ.

Μόνο όταν έλαβα όμως τις σελίδες που κρατάτε τώρα στα χέρια σας, δύο μήνες αφότου πέθανε ο Πολ, ένιωσα πως επιτέλους τον είχα γνωρίσει, πως τον γνώριζα καλύτερα κι απ' όσο αν είχα την ευτυχία να τον αποκαλέσω φίλο μου. Όταν διάβασα το βιβλίο που ετοιμάζετε να διαβάσετε κι εσείς, ομολογώ πως ένιωσα ανεπαρκής: υπήρχε μια τιμιότητα, μια ειλικρίνεια στο γράψιμό του που μου έκοψε την ανάσα.

Ετοιμαστείτε. Καθίστε. Δείτε πώς είναι στ' αλήθεια το θάρρος. Δείτε πόσο γενναίο είναι να ξεγυμνώνεις τον εαυτό σου μ' αυτόν τον τρόπο. Όμως, πάνω απ' όλα, δείτε τι είναι να εξακολουθείς να ζεις και να επηρεάζεις βαθιά τη ζωή των άλλων, κι ας έχεις φύγει από τη ζωή – με τα λόγια σου. Σ' έναν κόσμο ασύγχρονης επικοινωνίας, όπου τόσο συχνά βρισκόμαστε βυθισμένοι στην οθόνη μας, και το βλέμμα μας είναι καρφωμένο στα ορθογώνια αντικείμενα που βουίζουν στο χέρι μας, όταν η προσοχή μας αναλώνεται στα εφήμερα πράγματα, σταθείτε και βιώστε αυτόν τον διάλογο με τον νέο, πρόωρα χαμένο συνάδελφό μου, που τώρα βέβαια είναι άχρονος και υπάρχει στη μνήμη μας. Ακούστε τον Πολ. Στις σιωπές ανάμεσα στα λόγια του, αφου-

γκραστείτε τι θα πρέπει εσείς να του απαντήσετε. Μέσα εκεί βρίσκεται το μήνυμά του. Εγώ το έλαβα. Ελπίζω να το βιώσετε κι εσείς όπως εγώ. Είναι ένα δώρο. Ας μη μείνω άλλο, λοιπόν, ανάμεσα σ' εσάς και τον Πολ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Γουέμπστερ κατατρυχόταν απ' το θάνατο
Κι έβλεπε κάτω απ' το δέρμα το κρανίο·
Άστηθα όντα κάτ' απ' τη γη να κρύβονται
Ανάσκελα χαμογελώντας χωρίς χείλη.

Τ.Σ. Έλιοτ, «Ψίθυροι αθανασίας»

Κοίταξα μία προς μία τις αξονικές τομογραφίες, η διάγνωση προφανής: οι πνεύμονες είχαν προσβληθεί από αμέτρητους όγκους, η σπονδυλική στήλη είχε παραμορφωθεί, ένας ολόκληρος λοβός του ήπατος είχε καταστραφεί. Καρκίνος, ευρύτατα διεσπαρμένος. Ήμουν ειδικευόμενος νευροχειρουργός στο τελευταίο έτος της ειδικότητας. Τα τελευταία έξι χρόνια είχα εξετάσει πλήθος τέτοιες τομογραφίες, με την απώτερη ελπίδα πως κάποια αγωγή μπορεί να ωφελούσε τον ασθενή. Όμως αυτή η τομογραφία ήταν διαφορετική: ήταν η δική μου.

Δεν ήμουν στην πτέρυγα του ακτινολογικού, με τα ρούχα του χειρουργείου και τη λευκή μπλούζα. Φορούσα μια ρόμπα ασθενούς, ήμουν δεμένος σ' ένα στατό, χρησιμοποιούσα τον υπολογιστή που είχε αφήσει η νοσοκόμα στον θάλαμό μου, με τη γυναίκα μου, τη Λούσυ, παθολόγο, στο πλευρό μου. Διάβαζα και ξαναδιάβαζα κάθε πληροφορία: το πνευμονικό παράθυρο, το οστικό παράθυρο, το ηπατικό παρά-

θυρο, σκρολάροντας από πάνω προς τα κάτω, έπειτα από αριστερά προς τα δεξιά, έπειτα από μπροστά προς τα πίσω, όπως ήμουν εκπαιδευμένος να κάνω, λες και θα έβρισκα κάτι που θ' άλλαζε τη διάγνωση.

Ήμασταν και οι δύο ξαπλωμένοι στο κρεβάτι του νοσοκομείου.

Η Λούσυ, ήρεμα, σαν να διάβαζε σενάριο: «Πιστεύεις πως υπάρχει οποιαδήποτε πιθανότητα να είναι κάτι άλλο;»

«Όχι» είπα εγώ.

Αγκαλιαστήκαμε σφιχτά, σαν νεαροί εραστές. Την περασμένη χρονιά είχαμε και οι δύο την υποψία, αλλά αρνιόμασταν να δεχτούμε, ούτε να το κουβεντιάσουμε καν, πως μέσα μου αναπτυσσόταν ένας καρκίνος.

Περί τους έξι μήνες νωρίτερα, είχα αρχίσει να χάνω βάρος και να έχω φοβερούς πόνους στην πλάτη. Ένα πρωί που ντύθηκα, η ζώνη μου έκλεισε μία τρύπα πιο μέσα, κι αργότερα δύο τρύπες. Πήγα να δω τη γιατρό που με παρακολουθούσε, παλιά συμφοιτήτρια από το Στάνφορντ. Η αδελφή της, εσωτερική βοηθός στη νευροχειρουργική, είχε πεθάνει ξαφνικά, προσβεβλημένη από μια ιογενή λοίμωξη, κι έτσι εκείνη είχε αναλάβει να παρακολουθεί την υγεία μου με μητρικό ενδιαφέρον. Ωστόσο όταν έφτασα, βρήκα μια άλλη γιατρό στο γραφείο της – η συμφοιτήτριά μου έλειπε με άδεια μητρότητας.

Φορώντας μια λεπτή γαλάζια ρόμπα, καθισμένος σ' ένα ψυχρό εξεταστικό κρεβάτι, περιέγραψα τα

συμπτώματα σ' εκείνη. «Φυσικά» είπα «αν αυτό ήταν ερώτηση σε εξετάσεις ειδικότητας –τριανταπεντάχρονος με ανεξήγητη απώλεια βάρους και πρωτοεμφανιζόμενο πόνο στην πλάτη– η προφανής απάντηση θα ήταν καρκίνος στο τρίτο στάδιο. Όμως ίσως να φταίει το ότι δουλεύω πολύ σκληρά, δεν ξέρω, θα ήθελα να κάνω και μια μαγνητική, για σιγουριά».

«Νομίζω πως πρέπει πρώτα να κάνουμε μια ακτινογραφία» είπε εκείνη. Οι μαγνητικές για τους πόνους στην πλάτη κοστίζουν και η αποφυγή τους, εφόσον δεν κρίνονταν απολύτως απαραίτητες, είχε γίνει τελευταία μείζον εθνικό ζήτημα για την εξοικονόμηση πόρων. Όμως το κόστος μιας τομογραφίας εξαρτάται επίσης και από το τι ψάχνεις να βρεις: σε περιπτώσεις καρκίνου οι ακτινογραφίες είναι σε μεγάλο βαθμό άχρηστες. Κι όμως, για πολλούς γιατρούς, το να συστήσουν μαγνητική σ' αυτό το πρώιμο στάδιο είναι αποστασία. Έτσι εξακολούθησε: «Η ακτινοσκόπηση δεν απεικονίζει στην εντέλεια, ωστόσο είναι λογικό να ξεκινήσουμε από εκεί».

«Τι θα λέγατε, λοιπόν, να κάναμε μια ακτινογραφία σε κάμψη και έκταση – ενδεχομένως η πιο ρεαλιστική διάγνωση στην προκειμένη περίπτωση να είναι ισθμική σπονδυλολίσθηση;»

Από την αντανάκλασή της στον καθρέφτη του τοίχου, είδα πως το έφαχνε στο Google.

«Είναι μια σπονδυλόλυση που πλήττει μέχρι και το πέντε τοις εκατό των ανθρώπων, και στους νέους αποτελεί συχνή αιτία για πόνο στην πλάτη».

«Εντάξει, θα σας τη γράψω λοιπόν».

«Ευχαριστώ» είπα.

Γιατί ήμουν άραγε τόσο αυταρχικός με την μπλούζα του χειρουργού, αλλά τόσο πειθήνιος με τη ρόμπα του ασθενούς; Η αλήθεια ήταν πως ήξερα περισσότερα για τον πόνο στην πλάτη απ' όσα ήξερε εκείνη – η μισή εκπαίδευσή μου στη νευροχειρουργική αφορούσε παθήσεις της σπονδυλικής στήλης. Όμως ίσως να ήταν πιο πιθανή μια σπονδυλολίσθηση. Έπληττε πράγματι έναν σημαντικό αριθμό νέων – κι έπειτα, καρκίνος στη σπονδυλική στήλη στα τριάντα σου; Οι πιθανότητες για κάτι τέτοιο δεν μπορούσαν να είναι πάνω από μία στις δέκα χιλιάδες. Ακόμα κι αν ήταν εκατό φορές πιο συχνές, ήταν και πάλι λιγότερο συνηθισμένες από μια σπονδυλολίσθηση. Ίσως απλώς να φρίκαρα χωρίς λόγο.

Οι ακτινογραφίες φαίνονταν μια χαρά. Αποδώσαμε τα συμπτώματα στη σκληρή δουλειά και σ' έναν οργανισμό που άρχιζε να γερνάει, κλείσαμε ραντεβού για παρακολούθηση κι εγώ γύρισα πίσω να τελειώσω με τον τελευταίο ασθενή της ημέρας. Η απώλεια βάρους επιβραδύνθηκε και ο πόνος στην πλάτη έγινε υποφερτός. Μια γενναία δόση ιβουπροφαίνης με βοήθησε να βγάλω τη μέρα και τώρα πια δεν είχαν απομείνει και τόσο πολλές από κείνες τις εξουθενωτικές μέρες με τις δεκατετράωρες βάρδιες. Το ταξίδι μου από φοιτητής ιατρικής σε καθηγητή νευροχειρουργικής είχε σχεδόν ολοκληρωθεί: μετά από δέκα χρόνια αδιάκοπη εκπαίδευση, ήμουν απο-

φασισμένοι ν' αντέξω τους επόμενους δεκαπέντε μήνες, μέχρι να τελειώσω την ειδικότητα. Είχα κερδίσει τον σεβασμό των ανωτέρων μου, είχα κερδίσει σημαντικά βραβεία σε εθνικό επίπεδο και είχα προτάσεις από αρκετά μεγάλα πανεπιστήμια για εργασία στον τομέα μου. Ο υπεύθυνος σπουδών μου στο Στάνφορντ με είχε πρόσφατα καθίσει κάτω και μου είχε πει: «Πολ, νομίζω πως θα είσαι ο υπ' αριθμόν ένα υποψήφιος οπουδήποτε κι αν απευθυνθείς για δουλειά. Κι έτσι, απλώς για ενημέρωση: εμείς εδώ ξεκινάμε όπου να 'ναι μια έρευνα στον κλάδο για κάποιον σαν κι εσένα. Δεν υπόσχομαι τίποτα, βέβαια, όμως είναι κάτι που πρέπει να λάβεις υπόψη σου».

Στα τριάντα έξι μου, είχα φτάσει στην κορυφή: έβλεπα καθαρά μπροστά μου τη Γη της Επαγγελίας, από τη Γαλαάδ μέχρι την Ιεριχώ και τη Μεσόγειο Θάλασσα. Νόμιζα πως έβλεπα κιόλας σ' εκείνη τη θάλασσα ένα ωραίο καταμαράν, με το οποίο θα κάναμε με τη Λούσυ και τα μελλοντικά μας παιδιά τις βόλτες μας τα Σαββατοκύριακα. Έβλεπα καθαρά την ένταση στην πλάτη μου να υποχωρεί, όσο χαλάρωνε το πρόγραμμα της δουλειάς μου και η ζωή γινόταν πιο εύκολη στη διαχείρισή της. Έβλεπα τον εαυτό μου να γίνεται επιτέλους ο σύζυγος που είχα υποσχεθεί πως θα ήμουν.

Όσπου, λίγες εβδομάδες αργότερα, άρχισα να νιώθω δυνατές σουβλιές στο στήθος. Μήπως είχα χτυπήσει πάνω σε κάτι στη δουλειά; Μήπως είχα

πάθει θλάση σε κάνα πλευρό; Κάποιες νύχτες ξυπνούσα με τα σεντόνια μούσκεμα, στάζοντας ιδρώτα. Το βάρος μου άρχισε να πέφτει πάλι, πιο γρήγορα τώρα, από ογδόντα κιλά πήγα εξήντα πέντε. Απέκτησα έναν επίμονο βήχα. Λίγες αμφιβολίες μου έμεναν. Ένα Σάββατο απόγευμα, liaζόμεσταν με τη Λούσυ στο πάρκο Ντολόρες στο Σαν Φρανσίσκο, περιμένοντας την αδελφή της να έρθει. Εκείνη έριξε μια ματιά στην οθόνη του κινητού μου, η οποία εμφάνιζε τα πορίσματα μιας ιατρικής στατιστικής έρευνας: «συχνότητα καρκίνων σε άτομα από 30 μέχρι 40 ετών».

«Πώς;» είπε. «Δεν είχα συνειδητοποιήσει ότι σε ανησυχούσε στ' αλήθεια αυτό».

Δεν απάντησα. Δεν ήξερα τι να πω.

«Θέλεις να μου μιλήσεις γι' αυτό;» με ρώτησε.

Ήταν στενοχωρημένη επειδή και εκείνη είχε την ίδια ανησυχία. Ήταν στενοχωρημένη επειδή δεν της μιλούσα γι' αυτό. Ήταν στενοχωρημένη επειδή της είχα υποσχεθεί μία ζωή και της έδινα μία άλλη.

«Μπορείς, σε παρακαλώ, να μου πεις, γιατί δεν μου ανοίγεσαι;» με ρώτησε.

Έκλεισα το τηλέφωνό μου. «Έλα, πάμε να πά-
ρουμε παγωτό» είπα.

Την επόμενη εβδομάδα, σαν διακοπές, είχαμε προγραμματίσει να επισκεφτούμε παλιούς φίλους από το κολλέγιο στη Νέα Υόρκη. Ίσως ένας καλός ύπνος και μερικά κοκτέιλ να μας βοηθούσαν να αποκατα-

στήσουμε την επικοινωνία μεταξύ μας και να εκτονώσουμε τη βαλβίδα στη χύτρα ταχύτητος του γάμου μας.

Όμως η Λούσυ είχε άλλα σχέδια. «Δεν έρχομαι στη Νέα Υόρκη μαζί σου» μου ανακοίνωσε λίγες μέρες πριν το ταξίδι. Θα έφευγε από το σπίτι για μία εβδομάδα· ήθελε χρόνο να σκεφτεί την πορεία του γάμου μας. Μιλούσε με ήρεμο ύφος, πράγμα που απλώς έκανε τον ίλιγγο που ένιωθα να θεριεύει.

«Τι;» είπα. «Όχι».

«Σ' αγαπώ πάρα πολύ, κι αυτός είναι ο λόγος που όλα αυτά με σαστίζουν τόσο πολύ» είπε εκείνη. «Όμως ανησυχώ μήπως τελικά θέλουμε διαφορετικά πράγματα από τη σχέση μας. Νιώθω σαν να επικοινωνούμε κατά το ήμισυ. Δεν θέλω να μαθαίνω τυχαία τις ανησυχίες σου. Όταν σου λέω πως νιώθω απομονωμένη, δείχνεις σαν να μην πιστεύεις πως αυτό είναι πρόβλημα. Έχω ανάγκη να κάνω κάτι διαφορετικό».

«Τα πράγματα θα πάνε καλά» είπα. «Είναι μόνο η ειδικότητα».

Ήταν πράγματι τόσο χάλια τα πράγματα; Η εκπαίδευση στη νευροχειρουργική, από τις πιο αυστηρές και πιο απαιτητικές ιατρικές ειδικότητες, είχε σίγουρα προσθέσει μια πίεση στον γάμο μας. Πάρα πολλές νύχτες ερχόμουν αργά από τη δουλειά, όταν πια η Λούσυ είχε πέσει για ύπνο, και κατέρρεα στο πάτωμα του σαλονιού, εξουθενωμένος, και πάρα πολλά πρωινά έφευγα για τη δουλειά προτού καν

ξημερώσει, προτού εκείνη ξυπνήσει. Όμως η καριέρα και των δυο μας βρισκόταν στο ζενίθ της τώρα – τα περισσότερα πανεπιστήμια μας ζητούσαν και τους δυο: εμένα στη νευροχειρουργική, τη Λούσυ στην εσωτερική παθολογία. Είχαμε επιβιώσει στο μεγαλύτερο κομμάτι του ταξιδιού μας. Δεν το είχαμε κουβεντιάσει αυτό τόσες φορές; Δεν καταλάβαινε ότι το χειρότερο πράγμα που μπορούσε να κάνει ήταν να τα τινάξει όλα στον αέρα; Δεν έβλεπε πως μου είχε μείνει μόνο ένας χρόνος για την ειδικότητά μου, πως την αγαπούσα, πως είχαμε φτάσει τόσο κοντά στην κοινή ζωή που πάντα επιθυμούσαμε;

«Αν ήταν μόνο το ζήτημα της ειδικότητας, θα μπορούσα να τα βγάλω πέρα» είπε. «Τα καταφέραμε ως εδώ. Όμως το πρόβλημα είναι: κι αν δεν είναι μόνο η ειδικότητα; Πιστεύεις στ' αλήθεια ότι τα πράγματα θα είναι καλύτερα όταν θα γίνεις επιμελητής νευροχειρουργικής;»

Προσφέρθηκα να ακυρώσω το ταξίδι, να ανοίγομαι περισσότερο, να βλέπω τη σύμβουλο γάμου που είχε προτείνει η Λούσυ λίγους μήνες πριν, εκείνη όμως επέμενε ότι χρειαζόταν χρόνο – μόνη. Σ' εκείνο το σημείο, η ασάφεια και η σύγχυση υποχώρησαν, αφήνοντας μόνο μια τραχιά επίγευση. Τέλεια, είπα. Αν αποφάσισε να φύγει, τότε εγώ θα υπέθετα ότι η σχέση μας είχε τελειώσει. Αν αποδεικνυόταν πως είχα καρκίνο, δεν θα της το έλεγα – θα ήταν ελεύθερη να ζήσει όποια ζωή επέλεγε.

Προτού φύγω για τη Νέα Υόρκη, στρίμωξα λίγα

ιατρικά ραντεβού για να αποκλείσω κάποιους καρκίνους συνηθισμένους σε νεαρά άτομα. (Ορχικός; Όχι. Μελάνωμα; Όχι. Λευχαιμία; Όχι.) Το τμήμα νευροχειρουργικής ήταν πολύ απασχολημένο, όπως πάντα. Η νύχτα της Πέμπτης γινόταν ένα με το πρωί της Παρασκευής, ενώ εγώ ήμουν κλεισμένος στο χειρουργείο για τριάντα έξι συνεχόμενες ώρες, σε μια σειρά από εξαιρετικά περίπλοκα περιστατικά: γιγάντια ανευρύσματα, ενδοεγκεφαλικές αρτηριακές παρακάμψεις, αρτηριοβλεφικές δυσπλασίες. Ψιθύρισα ένα άτομο «ευχαριστώ», όταν ήρθε ο θεράπων γιατρός, επιτρέποντάς μου λίγα λεπτά για να ξεκουράσω την πλάτη μου στηριγμένος στον τοίχο. Η μόνη φορά που έκανα ακτινογραφία θώρακος ήταν λίγο πριν φύγω από το νοσοκομείο, επιστρέφοντας στο σπίτι προτού πάω στο αεροδρόμιο. Σκέφτηκα πως είτε είχα καρκίνο, οπότε σ' αυτή την περίπτωση θα ήταν ίσως η τελευταία φορά που θα έβλεπα τους φίλους μου, είτε δεν είχα, οπότε στη δεύτερη περίπτωση δεν υπήρχε λόγος να ακυρώσω το ταξίδι.

Έτρεξα στο σπίτι να πάρω τις βαλίτσες μου. Η Λούσυ με πήγε στο αεροδρόμιο με το αυτοκίνητο και μου είπε ότι μας είχε κανονίσει ραντεβού με τη σύμβουλο γάμου.

Από την έξοδο επιβίβασης, της έστειλα ένα γραπτό μήνυμα: «Μακάρι να ήσουν εδώ».

Λίγα λεπτά αργότερα, ήρθε η απάντησή της: «Σ' αγαπώ. Θα είμαι εδώ όταν γυρίσεις».

Η πλάτη μου είχε ζοριστεί τρομερά στη διάρκεια

της πτήσης και μέχρι να φτάσω στο Γκραντ Σέντραλ, να πάρω το τρένο και να φτάσω στο σπίτι των φίλων μου στα βόρεια της πολιτείας, είχα διπλωθεί από τον πόνο. Τους τελευταίους μήνες είχα σπασμούς στην πλάτη ποικίλης έντασης, από έναν απλό αμελητέο πόνο μέχρι έναν πόνο που εξαιτίας του απέφευγα να μιλήσω για να τρίξω τα δόντια μου, ή έναν πόνο τόσο έντονο που μ' έκανε να κυλιέμαι στο πάτωμα, ουρλιάζοντας. Αυτός ο πόνος ήταν στο πιο ακραίο σημείο του φάσματος. Ξάπλωσα σ' έναν σκληρό πάγκο στην αίθουσα αναμονής, νιώθοντας τους μυς της πλάτης μου να συστρέφονται, παίρνοντας ανάσες για να ελέγχω τον πόνο – η ιβουπροφαίνη δεν τον επηρέαζε αυτόν– και κατονομάζοντας κάθε μυ, τη στιγμή του σπασμού του, για να συγκρατώ τα δάκρυά μου: ανελκτήρας της ωμοπλάτης, ρομβοειδής, πλατύς ραχιαίος, απιοειδής...

Ένας φύλακας με πλησίασε. «Κύριε, δεν μπορείτε να ξαπλώνετε εδώ».

«Με συγχωρείτε» είπα κοντανασαίνοντας. «Φριχτοί... σπασμοί... στην πλάτη».

«Παρ' όλα αυτά, δεν μπορείτε να ξαπλώνετε έτσι εδώ».

Λυπάμαι, αλλά πεθαίνω από καρκίνο.

Οι λέξεις δεν έλεγαν να βγουν από το στόμα μου – κι αν δεν πέθαινα στ' αλήθεια; Ίσως αυτός να ήταν ο τρόπος ζωής των ανθρώπων που υποφέρουν από πόνους στην πλάτη. Ήξερα πολλά για τους πόνους στην πλάτη –την ανατομία τους, τη φυσιολογία τους,

το ποικίλο λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν οι ασθενείς για να περιγράψουν διαφορετικά είδη πόνου—, δεν ήξερα όμως ακριβώς την *αίσθηση*. Ίσως αυτό να ήταν. Ίσως. Ή ίσως να μην ήθελα να γρουσουζέψω. Ίσως απλώς να μην ήθελα να πω τη λέξη *καρκίνος* φωναχτά.

Σηκώθηκα με κόπο και προχώρησα κουτσαίνοντας στην αποβάθρα.

Ήταν προχωρημένο απόγευμα όταν έφτασα στο σπίτι στο Κολντ Σπρινγκς, πενήντα μίλια βόρεια του Μανχάτταν, πάνω στον ποταμό Χάντσον, μια ντουζίνα κολλητοί μου φίλοι απ' τα παλιά με υποδέχτηκαν και οι φωνές τους ανακατεύτηκαν με τις παράφωνες τσιρίδες μικρών, χαρούμενων παιδιών. Ακολούθησαν αγκαλιές, ώσπου ένιωσα ένα παγερό σκοτάδι να με τυλίγει:

«Η Λούσυ;»

«Ξαφνική δουλειά» είπα. «Τελευταία στιγμή κυριολεκτικά».

«Αχ, τι κρίμα!»

«Δε μου λες, σε πειράζει ν' αφήσω κάπου τις βαλίτσες μου και να ξεκουραστώ λίγο;»

Είχα ελπίσει ότι λίγες μέρες εκτός χειρουργείου, με σωστό ύπνο, ξεκούραση και χαλάρωση —κοντολογίς, μια γεύση από φυσιολογική ζωή— θα επανέφεραν τα συμπτώματά μου στο φυσιολογικό φάσμα ενός πόνου στην πλάτη και μιας υπερκόπωσης. Όμως μετά από κάνα-δυο μέρες ήταν προφανές ότι δεν θα έβρισκα ανακούφιση.

Κοιμόμουν το πρωί στο πρόγευμα και σερνόμουν ως το τραπέζι για το γεύμα, όπου χάζευα μεγάλες πιατέλες με κασουλέ, χοιρινό με φασόλια και καβουροδαγκάνες που δεν κατάφερα να τίποτα να τα φάω. Μέχρι το δείπνο ήμουν εξουθενωμένος, έτοιμος να πέσω πάλι για ύπνο. Μερικές φορές διάβαζα στα παιδιά, τις περισσότερες όμως αυτά έπαιζαν ολόγυρά μου χοροπηδώντας και ξεφωνίζοντας. («Παιδιά, νομίζω πως ο θεός Πολ έχει ανάγκη από ξεκούραση. Γιατί δεν πάτε να παίξετε από κει;») Θυμάμαι σ' ένα ρεπό, που ήμουν σύμβουλος σε μια καλοκαιρινή κατασκήνωση, να κάθομαι στην όχθη μιας λίμνης στη Βόρεια Καλιφόρνια, μ' ένα τσούρμο πρόσχαρα παιδιά, τα οποία με χρησιμοποίησαν σαν εμπόδιο σ' ένα περίπλοκο παιχνίδι, το «Πιάσε το Μαντίλι», ενώ εγώ διάβαζα ένα βιβλίο με τίτλο *Θάνατος και φιλοσοφία*. Τότε γελούσα με την αντίφαση της στιγμής εκείνης: ένας εικοσάχρονος ανάμεσα στην εκτυφλωτική ομορφιά των δέντρων, των βουνών, ανάμεσα στα τιτιβίσματα των πουλιών που ανακατεύονταν με τις τσιρίδες των ευτυχισμένων τετράχρονων, με τη μύτη χωμένη σ' ένα μαύρο βιβλιαράκι που μιλούσε για τον θάνατο. Μόνο τώρα, τούτη τη στιγμή, ένιωσα τις αντιστοιχίες: αντί για τη λίμνη Τάχου ήταν ο ποταμός Χάντσον· τα παιδιά δεν ήταν παιδιά αγνώστων αλλά των φίλων μου· αντί να με χωρίζει ένα βιβλίο από τη ζωή γύρω μου, με χώριζε το ίδιο μου το σώμα, που αργοπέθαινε.

Το τρίτο βράδυ, μίλησα στον Μάικ, τον οικοδεσπότη μας, για να του πω ότι θα επέσπευδα το ταξίδι και θα γύριζα πίσω την επομένη.

«Δεν σε βλέπω και τόσο καλά» είπε. «Όλα εντάξει;»

«Δεν παίρνουμε κάνα ουισκάκι, να καθίσουμε λίγο;» είπα εγώ.

Μπροστά στο τζάκι, είπα: «Μάικ, νομίζω πως έχω καρκίνο. Και μάλλον από τους επιθετικούς».

«Μάλιστα» είπε εκείνος. «Να υποθέσω ότι αυτό δεν είναι κάποια απ' τις εξωφρενικές φάρσες σου;»

«Όχι».

Έκανε μια παύση. «Δεν ξέρω ακριβώς τι να σε ρωτήσω».

«Λοιπόν, υποθέτω πως πρώτα οφείλω να πω πως δεν ξέρω με απόλυτη βεβαιότητα ότι έχω καρκίνο. Είμαι λίγο-πολύ σίγουρος γι' αυτό – πολλά συμπτώματα δείχνουν προς αυτή την κατεύθυνση. Επιστρέφω αύριο και θα το ξεδιαλύνω. Εύχομαι να κάνω λάθος».

Ο Μάικ προσφέρθηκε να πάρει τις αποσκευές μου και να μου τις στείλει στο σπίτι ταχυδρομικά, ώστε να μην έχω να τις κουβαλάω μαζί μου. Με πήγε στο αεροδρόμιο νωρίς το άλλο πρωί και έξι ώρες αργότερα προσγειωνόμουν στο Σαν Φρανσίσκο. Το τηλέφωνό μου χτύπησε την ώρα που έβγαινα από το αεροπλάνο. Ήταν η γιατρός της πρωτοβάθμιας περίθαλψης, ο οποίος τηλεφώνουσε για να μου πει το αποτέλεσμα της ακτινογραφίας θώρακος: οι πνεύμονές μου, αντί να είναι καθαροί, φαίνονταν

θολοί, σαν να είχε μείνει πολλή ώρα ανοιχτό το διάφραγμα του φακού. Η γιατρός είπε πως δεν ήταν βέβαιη τι σήμαινε αυτό.

Πιθανότατα ήξερε τι σήμαινε.

Εγώ ήξερα.

Η Λούσυ με πήρε από το αεροδρόμιο, εγώ όμως περίμενα να πάμε στο σπίτι για να της το πω. Καθίσαμε στον καναπέ κι όταν της το είπα, το γνώριζε ήδη. Έγειρε το κεφάλι της στον ώμο μου και η απόσταση μεταξύ μας εκμηδενίστηκε.

«Σε χρειάζομαι», της ψιθύρισα.

«Δεν θα σ' αφήσω ποτέ» είπε εκείνη.

Τηλεφωνήσαμε σ' έναν καλό μας φίλο, έναν από τους θεράποντες νευροχειρουργούς στο νοσοκομείο, και του ζήτησα να κάνω εισαγωγή.

Έβαλα το πλαστικό βραχιολάκι που φορούν όλοι οι ασθενείς, φόρεσα τη γνώριμη γαλάζια ρόμπα του νοσοκομείου, προσπέρασα τις νοσοκόμες που τις γνώριζα με το όνομά τους και μπήκα σ' έναν θάλαμο – τον ίδιο όπου τόσα χρόνια είχα εξετάσει εκατοντάδες ασθενείς. Σ' αυτόν τον θάλαμο είχα καθίσει με ασθενείς και επεξηγήσει ανίατες διαγνώσεις και περίπλοκες εγχειρήσεις· σ' αυτόν τον θάλαμο είχα συγχαρεί ασθενείς που θεραπεύτηκαν από κάποια ασθένεια και είχα δει την ευτυχία τους που ξαναγύριζαν στη ζωή τους· σ' αυτόν τον θάλαμο είχα ανακοινώσει τον θάνατο ασθενών. Είχα καθίσει στις καρέκλες, είχα πλύνει τα χέρια μου στον νιπτήρα, είχα γράψει βιαστικά οδηγίες στον πίνακα, είχα

αλλάξει το ημερολόγιο. Ακόμα, σε στιγμές υπέρτατης εξάντλησης, είχα λαχταρήσει να ξαπλώσω σ' αυτό το κρεβάτι και να κοιμηθώ. Τώρα βρίσκομαι ξαπλωμένος σ' αυτό, ολότελα ξυπνητός.

Μια νεαρή νοσοκόμα, που δεν τη γνώριζα, ξεπρόβαλε το κεφάλι της στην πόρτα.

«Ο γιατρός θα έρθει σύντομα».

Και με αυτά τα λόγια, το μέλλον που είχα φανταστεί, αυτό ακριβώς που ήταν έτοιμο να γίνει πραγματικότητα, το αποκορύφωμα δεκαετιών μόχθου, εξατμίστηκε.